Vol 5 Issue 11 May 2016 ISSN No :2231-5063

International Multidisciplinary Research Journal

Golden Research Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

Welcome to GRT

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2231-5063**

Golden Research Thoughts Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board.Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

Regional Editor

Dr. T. Manichander

International Advisory Board

Kamani Perera
Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania

Mohammad Hailat
Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences Al. I. Cuza University, Iasi

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

......More

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University,Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh,
Vikram University, Ujjain

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra
Maulana Azad National Urdu University

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.aygrt.isrj.org

ISSN: 2231-5063 Impact Factor : 3.4052(UIF) Volume - 5 | Issue - 11 | May - 2016

GRT Golden Research Thoughts

गुंजारव : एक सृष्टी व्यवहाराचा वेध

प्रा. डॉ. जयश्री संजय सातोकर
प्रगती महिला कला महाविद्यालय, भंडारा.

प्रस्तावना :–

भंडारा जिल्हयातील लाखनीच्या समर्थ महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. संजय गोविंदराव पोहरकर 'गोविंदसुत' या टोपण नावाने काव्यलेखन करतात. त्यांची काव्यरचना अनेक वैविध्याने व वैशिष्टयाने नटलेली आहे. त्यांच्या कवितेतून त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वातील तत्त्वज्ञ जाणवतो. कुठे जुन्या कवींच्या कवितांचा अनुकरणाचा सूर जाणवतो. पण ते अनुकरणही वरपांगी व नाममात्र असते. त्या अनुकरणालाही एका स्वतंत्र विचारांचे मूल्य लाभलेले असते. कवी गोविंदसुतांचा 'गुंजारव' हा चवथा काव्यसंग्रह. या काव्यसंग्रहातील पहिलीच कविता ही काव्यसंग्रहाच्या शिर्षकाचा विषय ठरलेली आहे.

''मन एव मनुष्यनाम्
कारणात बंध मोक्षयोः''

अशा अर्थाचे मानवी मनाच्या प्रभावाचे वर्णन संस्कृत सुभाषितात केलेले आहे. मन हे न दिसणारे असे सुक्ष्म अवयव आहे आणि हेच अवयव मानवाला कधी बंधनात गुरफटून ठेवते तर कधी मोक्षगतीही प्राप्त करून देते. मन हे विजेपेक्षाही अधिक वेगाने आपला प्रवास करते. मनाचा हा व्यवहार अनेक विचारवंतांना आणि संतांनाही प्रभावित करता झाला. या मनावर निर्बंध घालणे हे महाकठिण कर्म आहे. म्हणूनच समर्थ रामदासांनी

''अचपळ मन माझे ।
नावरे आवरिता ।।''

अशा शब्दात मनःशक्तीचे वर्णन केले आहे. या मनावर नियंत्रण घालण्यासाठी अत्यंत व्याकुळतेने समर्थ रामदासांनी करूणाष्टकामध्ये प्रार्थना भाकली आहे. मनुष्याचा संपूर्ण व्यवहार म्हणजे मनाकरवी दिलेला एक प्रकारचा आदेशच असतो. हा आदेश कुठल्या मर्यादेपर्यंत पाळायचा किंवा पाळायचा नाही हे मनुष्यानेच ठरवायचे असले, तरीही मन इतके प्रबळ असते की, तो आपला प्रभाव गाजवतोच. प्रत्येकाच्या मनात असा सुक्ष्म मनोव्यापार सतत चाललेला असतो. या अर्थी काव्याच्या सुरवातीलाच कवी म्हणतात,

''भ्रमण मनांचे कुठल्या कोठे
कुठे फुलांचा सुगंध दाटे
भ्रमर मनांतील, पिंगा घालित
कधीही जाती, कुठल्या वाटे ।।''

या मनोव्यापाराचे काही निश्चित नसते. मनोव्यापार हा जसा जागृतावस्थेत चालतो तसा तो निद्रितावस्थेतही चाललेला असतो. मानसशास्त्राने मनाचे अनेक कप्पे असतात, असे म्हटले आहे. पण 'मन' हा अवयव निश्चित कोठे असतो हे अद्यापही गवसले नाही. जीवनातील मनाचा हा प्रबळ व्यापार आणि मनाची चंचलता मांडतांना कवी म्हणतात

''मनामनांच्या भ्रमर गतितील
गुंजारव हा नित्य निरंतर''

मनाला भ्रमराची म्हणजेच भुंग्याची दिलेली उपमा, त्याचे फुलांच्या भोवती गुणगुण करणे, क्षणात इथे तर क्षणात तिथे भ्रमण करणे, असेच आपल्याही मनाचे नाही काय? म्हणून कवी म्हणतात,

''क्षणात गुंजन या वेलीवर
क्षणात गुंजन तरु शिखरांवर ।।''

मनाचा हा व्यापार खुपदा अनाकलनीय असतो. चांगल्या वाईटाच्या पलिकडे जाऊन मन आपला प्रभाव गाजवित असतो. मनाच्या या अनाकलनीय व्यवहारातून पुष्कळदा आशय अस्पष्ट राहतो. साहित्यात जेव्हा खूप गहण आशय दडलेला असतो, तेव्हा अशा आशयालाच गुढगुंजन असे म्हणतात. शेवटी साहित्य हेही दुसरे तिसरे काहीही नसून मानवी जीवनातील घटनांचा आणि मनोव्यापाराचा कलात्मक भावाविष्कार असतो. म्हणूनच कवीला विश्वाच्या सर्व व्यवहारात गुढगुंजनच दिसते. मनाचे हे गुढगुंजन हा जणू परमेश्वराचा खेळ आहे असे कवीला वाटते. मनाची ही शक्ती जणू परमेश्वराची इच्छा असते म्हणून कवी म्हणतात,

''गुढगुंजन हे, जगात चाले
पानही कुठले हळूच हाले
विश्वनियंत्या परमेशाचे
गुंजारव हे सदैव बोले ।।''

'सिक्रेट' पुस्तकाचे लेखक रॉन्डाबर्न (Rhondabyrne) म्हणतात, ''आपल्या ईच्छा जशा प्रबल होत जातील तसे आयुष्य घडत जाते.'' जणू त्यांनी मनाच्या इच्छेची तीव्रता म्हणजेच आयुष्यात घडणारे सत्य असा सिद्धांतच मांडला आहे. आयुष्यातील जय—पराजयाला मनाच्या इच्छेची ही तीव्रताच कारणीभूत ठरते असे ते म्हणतात, त्याअर्थी "Intencity of the will is the eco of god" असे गोविंदसुत स्वतःच म्हणतात. म्हणून कवीला सर्वदूर चांगले वाईट, सुंदर—कुरुप अशा या जगातील 'मनोव्यापार' हेच प्रमुख कारण वाटते. म्हणून कवी जणू आपल्या तत्त्वचिंतनाचा निष्कर्षच चवथ्या कडव्यात मांडतांना म्हणतात,

''जीवन अवघे गुंजारव हे
विचित्र अद्भूत गाई गीते
काय चांगले वाईट कुठले
मती मानवी ठरवित जाते''

अर्थात चांगले आणि वाईट याचा अन्वयार्थ हा मानवी बुद्धीने लावला जातो. मनोव्यापार मात्र हा या बुद्धिच्याही पलिकडे गेला असतो. त्याला नियंत्रणात ठेवणे अनेक मोठमोठयांनाही जमू शक्य झाले नाही. जणू या मनोव्यापाऱ्याच्या शक्तीने जगाचे वैचित्र्य आणि वैशिष्टय कायम ठेवले आहे. ही ईश्वराचीच लीला, म्हणूनच या मनोव्यापाराला उद्देशून,

''दिव्य ईश्वरी महाशक्तीचे
खेळ—खेळणे चालत असते''

असे कवी म्हणतात. एवढेच नव्हे तर साहित्य निर्मिती करणारी प्रतिभाशक्ती हा सुद्धा साहित्यिकाच्या मनात चालणारा 'गुंजारव' असतो. हा गुंजारव म्हणजे त्या कवीची काव्यनिर्मिती असते. संत तुकारामही याच अर्थाने आपल्या काव्यनिर्मितीसंबंधी बोलतांना म्हणतात,

''अंतरीचे धावे स्वभावे बाहेरी ।
धरितांही परी आवरेना ।।''

काव्यनिर्मितीचे श्रेय कवी स्वतः न घेता अत्यंत नम्र भूमिका घेत कवी म्हणतात.

"'गुंजारव' हा तुझा ईश्वरा
माझा म्हणूनी व्यर्थ सोहळा"

इथे 'मी' पण ईश्वरशक्तीशी एकरुप झाला आहे. माझे 'मी'पण संपल्याची जाणीव आहे. हे 'मी'पण सरले की, मनुष्य व्यापक होत जातो. संत तुकारामाच्या अनुभूतीशी तादात्म्य पावणारी ही जाणीव आहे. कारण संत तुकारामही,

"अणू रेणू थोकडा
तुका आकाश ऐवढा"

असे जे म्हणतात ते हयाच व्यापक अर्थाने होय. संतत्वात अहं गळलेला असतो, पण सामान्य माणसांमधून, कवी–लेखकांमधून हा 'अहं' काही केल्या जात नाही. हा न जाणे म्हणजे एक प्रकारचे अनंतकोटी ब्रम्हांड नायकाच्या व्यापकतेसंबंधीचे अज्ञानच नव्हे काय? सर्वसामान्य माणसाला मर्यादा असतात. परंतु मोठ मोठया तत्त्वज्ञ माणसांच्या जीवन व्यवहारातून अहंकार गळलेला दिसत नाही; म्हणूनच,

तूच दिलेल्या मर्यादेतील
अहंपणाचा हृदयी 'गोळा' ।।
ही वास्तवता कवी स्वीकारतात.

कवितेचा आशय वैश्विक व्यवहारातील सत्याशी एकरुप झालेला व सर्वदूर प्रत्ययाला येणारा जणू प्रत्येकाच्याच अनुभूतीचा विषय आहे. मनोव्यापारामागे हे सत्य अगदी नेमकया शब्दांमध्ये कवीने मांडले आहे. यात प्रत्येकालाच आपल्या जीवनानुभूतीची स्पंदने जाणवतील, यात शंका नाही. जगातले सारेच व्यवहार जणू या कवितेने मनोव्यापाऱ्याच्या वर्णनाच्या निमित्ताने आपल्या कवेत घेतले आहेत. म्हणूनच आशयाच्या दृष्टीने अत्यंत व्यापक असे विचारमूल्य या कवितेला लाभले आहे. इथे अर्थाच्या दृष्टीने विचार केला असता एवढे निश्चितपणे म्हणावेसे वाटते की, "या कवितेच्या अर्थात सारा वैश्विक व्यवहारच सामावलेला आहे. म्हणूनच या कवितेचे महत्व अनन्यसाधारण आहे. कविमनाची आध्यात्मिक जाणीवही या ठिकाणी

"तूच दिलेल्या मर्यादेतील
अहंपणाचा हृदयी गोळा"

या काव्यपंक्तीतून नेमकेपणाने चित्रित झाली आहे.

'मन' या विषयावर अनेक कवींनी काव्य केलेले आहे. या कवितेच्या निमित्ताने कवयित्री बहिणबाई चौधरी यांच्या 'मन' कवितेचे स्मरण झाल्याशिवाय राहत नाही. एकूणच समग्र चैतन्य सृष्टीच्या संपूर्ण व्यवहाराच्या मुळाषी 'मन' हेच न दिसणारे इंद्रिय प्रभावी असते. या इंद्रियाचा व्यवहार म्हणजे मूळात निराकार आणि निर्गुण असलेल्या परमेश्वर रूपी नियतीचा खेळ असतो. जणू या खेळाने मनुष्याला नियतीच्या हातातील बाहुले बनविले आहे. यातूनच 'पराधीन आहे, जगती पुत्र मानवाचा, दोष ना कुणाचा' या निष्कर्षापर्यंत मानवी व्यवहारातील सत्य पोहचले आहे. त्या सत्यालाच 'तूच दिलेल्या मर्यादेतील अहंमपणाचा हृदयी गोळा' असे प्रतिपादन करून कविता विराम पावते.

निष्कर्ष :–

1. गुंजारव ही कविता मानवी जीवन व्यवहाराच्या मुलतत्त्वाचा वेध घेणारी कविता आहे.
2. कविने 'गुंजारव' हा शब्दप्रयोग मानवी मनोव्यापारातील सूक्ष्मातिसूक्ष्म घटनांना अनुलक्षून केलेला आहे. यात चेतन व अर्धचेतन पातळीवरील सर्व मनोव्यापाऱ्यांच्या पाठीमागील कार्यकारण भाव स्पष्ट केला आहे.
3. मनोव्यापाराची गतिमानता कविने नेमकया शब्दात व्यक्त केली आहे.
4. विष्वाच्या सर्वच व्यवहाराच्या पाठीमागे प्राणीमात्रांच्या मनातील गूढ गुंजन कारणीभूत ठरते.
5. मनामनातील गूढ गुंजन म्हणजे विष्वाचे नियंत्रण करणाऱ्या दिव्य ईष्वरी महाषक्तीचा खेळ आहे.
6. मनुष्याने स्वतःच्या कर्तृत्वाचा कितीही अहंकार केला तरी त्याचा अहंकार ईष्वराच्या दीव्यषक्तीसमोर अत्यंत फिका आहे.
7. हे सर्व करूनही मनुष्याची अहंकारी वृत्ती काहीही केल्या जात नाही ही बाब जणू ईष्वरानेच मनुष्याच्या ज्ञानात्मक जाणीवेला घालून दिलेली मर्यादा आहे.

संदर्भ

1)गुंजारव : गोविंदसुत
मकरंद भास्कर कुलकर्णी
साहित्य प्रसार केंद्र,
सीताबर्डी, नागपूर
प्रथम आवृत्ती – गुरूपौर्णिमा, शके 1937 / 31 जुलै 2015

2) The chesacret
RHONDABYRNE
मराठी अनुवाद – डॉ. रमा मराठे
मंजुळ पब्लिषियन हाऊस प्रा.लि. भोपाळ
462003 इंडिया.
प्रकाषन वर्ष 2010
तृतिय आवृत्ती 2011

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Book Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- ✶ International Scientific Journal Consortium
- ✶ OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.aygrt.isrj.org